

ЗАТВЕРДЖУЮ
В. о. директора НЦ «МАНУ»
В. ДУНЕЦЬ
«06» жовтня 2026 р.

КИЇВ
2026

Розробник: Національний центр «Мала академія наук України».

Автор програми:

Ольга КАЗАКЕВИЧ – завідувач лабораторії історичних наук
НЦ «МАНУ», доктор історичних наук, професор.

Напрямок підвищення кваліфікації: розвиток професійних компетентностей (знання навчального предмета, фахових методик, технологій), створення безпечного освітнього середовища.

Термін дії програми: 2026–2029 роки.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Актуальність програми. Викладання складних, травматичних, дискусійних тем з історії України в сучасних умовах потребує від педагогів не лише належної предметної підготовки, а й знання та використання сучасних методичних підходів, концепцій і практик з метою створення безпечного освітнього середовища. Обговорення складних історичних тем передбачає дотримання засад академічної доброчесності, взаємної поваги, відкритого діалогу, а також урахування особистого досвіду учасників освітнього процесу, пов'язаного з «живою пам'яттю» через події російсько-української війни. Викладання історичних проблем і питань, пов'язаних із війнами, репресіями, депортаціями, Голодоморами, окупаціями, вимагає особливої уваги педагога й адаптації матеріалів до вікових категорій учасників освітнього процесу. Існує потенційний ризик ретравматизації під час опрацювання чутливих тем з історії, який значно посилюється через безпосередній вплив сучасних подій. Ще одним викликом є множинні інтерпретації історичних подій та дискусії, які вони зумовлюють у суспільному просторі. Усе це потребує від педагога оволодіння інструментарієм для виваженого, толерантного опрацювання контроверсійних історичних тем в освітньому процесі. Створення безпечного освітнього простору, який ґрунтується на повазі, діалозі та педагогічному партнерстві, дає змогу забезпечити конструктивне й виважене обговорення складних історичних тем, розуміння зв'язку минулого з теперішнім, розвиток критичного мислення та відповідальне ставлення до минулого й сьогодення.

Зміст семінару-практикуму спрямований на вдосконалення компетентностей, необхідних для професійної діяльності педагогічних працівників закладів позашкільної освіти під час викладання складних і травматичних тем з історії України. Захід присвячено сучасним методам і підходам до викладання складного минулого, дискусійним наративам історії України, принципам забезпечення психологічної безпеки в освітньому середовищі під час вивчення цих тем, а також особливостям розроблення освітніх матеріалів із локальної історії в контексті складного минулого та «живої пам'яті». Програмою передбачено опрацювання лекційних матеріалів, участь у тренінгу, розгляд навчальних кейсів, аналіз педагогічних ситуацій, виконання практичних завдань та оцінювання освітнього середовища.

Програму розроблено відповідно до: Законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»; Порядку підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 року № 800 (зі змінами, внесеними постановами Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2025 року № 1343 та від 24 грудня 2025 року № 1726), – у частині визначення вимог до програм підвищення кваліфікації, їх обсягу (тривалості), організації безперервного професійного розвитку педагогічних працівників, забезпечення практичної спрямованості програм, права педагогічних працівників на вибір суб'єкта підвищення кваліфікації та визнання результатів навчання.

Навчально-методичне забезпечення програми охоплює наукові й методичні матеріали, презентації, завдання, матеріали для самостійної роботи та підсумкового оцінювання результатів навчання.

Цільова група: педагогічні працівники закладів позашкільної освіти та педагоги системи МАН.

Обсяг (тривалість): 8 годин.

Особливості реалізації програми: програма реалізується дистанційно через поєднання синхронного навчання у форматі лекційних і практичних занять з асинхронним опрацюванням навчальних матеріалів, виконанням практичних, самостійних завдань та проходженням підсумкового оцінювання.

Форма підвищення кваліфікації: дистанційна.

Мета семінару-практикуму: удосконалити професійні компетентності педагогічних працівників закладів позашкільної освіти, необхідні для реалізації освітньої діяльності у викладанні травматичних тем і дискусійних наративів історії України, роботі зі складним минулим та «живою пам'яттю», створенні безпечного освітнього середовища й забезпеченні психологічної безпеки учасників освітнього процесу.

Реалізація визначеної мети передбачає виконання таких завдань:

- поглибити знання про теоретичні підходи й сучасні практики викладання травматичних і дискусійних тем з історії;
- удосконалити знання щодо методик, педагогічних технологій та інструментарію роботи з дискусійними наративами історії України;
- розвинути вміння застосовувати принципи множинної перспективи, критичного мислення та діалогічного навчання під час роботи з різними історичними інтерпретаціями;
- розвинути вміння розпізнавати ознаки психологічної напруги та ретравматизації учасників освітнього процесу під час опрацювання чутливих історичних тем і здійснювати педагогічне реагування в межах професійної компетентності;
- розвинути вміння розробляти й адаптувати освітні матеріали з використанням історико-краєзнавчих джерел на тему складного минулого та «живої пам'яті» з урахуванням віку учасників освітнього процесу, специфіки складного минулого та принципів психологічної безпеки;
- сформулювати готовність упроваджувати практики створення безпечного освітнього середовища, розвиток культури поваги, толерантності, педагогічного партнерства, оцінювання власної професійної діяльності й визначення напрямів її подальшого удосконалення.

Перелік компетентностей, що вдосконалюватимуться: предметно-методична, емоційно-етична, психологічна; педагогічне партнерство; здатність до навчання впродовж життя.

Очікувані результати підвищення кваліфікації

За результатами навчання слухачі опанують знання та набудуть (удосконалять) уміння, навички і способи професійної діяльності щодо:

- теоретичних підходів і сучасних практик викладання травматичних історичних тем;
- методики роботи й застосування практичного інструментарію у викладанні дискусійних наративів історії України;
- засад створення безпечного освітнього середовища під час вивчення складного минулого;
- алгоритмів педагогічного реагування на емоційні реакції учасників освітнього процесу під час опрацювання складних тем з історії;
- методики розроблення навчальних матеріалів із використанням історико-краєзнавчих джерел на тему складного минулого та «живої пам'яті»;
- етичних засад роботи з історичними матеріалами, пов'язаними із «живою пам'яттю»;
- оцінювання власної професійної діяльності щодо забезпечення принципів безпечного освітнього середовища з урахуванням контексту «живої пам'яті» та визначення напрямів подальшого професійного розвитку.

За результатами навчання слухачі:

- знатимуть: теоретичні підходи, принципи та концепції викладання травматичних і дискусійних тем історії; методики, сучасні педагогічні технології та інструментарій роботи з дискусійними наративами історії; ознаки та ризики ретравматизації в освітньому процесі; засади створення психологічно безпечного освітнього середовища під час опрацювання складного минулого та «живої пам'яті»;
- умітимуть: застосовувати методики травмоутливого й діалогічного навчання та інструменти інтерактивної роботи з дискусійними та складними історичними темами; розпізнавати ознаки психологічної напруги / ретравматизації учасників освітнього процесу під час обговорення чутливих тем і застосовувати практики педагогічного реагування; розробляти освітні матеріали з локальної історії з урахуванням віку здобувачів освіти, специфіки складного минулого, «живої пам'яті» та принципів психологічної безпеки; впроваджувати практики безпечного освітнього середовища, розвитку культури поваги, толерантності та педагогічного партнерства в закладах позашкільної освіти; планувати зміни у власній професійній діяльності.

Система та критерії оцінювання результатів підвищення кваліфікації

Оцінювання здійснюється за результатами виконання практичних, самостійних завдань та підсумкового тестування. Програму вважають успішно опанованою за умови виконання обов'язкових завдань та отримання не менше 70 % від максимальної кількості балів за результатами підсумкового оцінювання.

Змістово-методичне забезпечення програми включає матеріали презентацій, історичні джерела, історіографічні та методичні матеріали, завдання, матеріали для самостійної роботи, підсумкові тестові завдання та

електронні інформаційні ресурси, що допомагають досягти очікуваних результатів навчання.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Назва навчальної теми	Аудиторні (лекційні)	Практичні заняття (тренінг)	Самостійна робота (тематичний практикум)	Контрольні заходи	Усього
Тема 1. Викладання травматичних тем історії: теоретичні підходи та сучасні практики	1,5	–	–	–	1,5
Тема 2. Дискусійні наративи історії України: методика викладання та інструментарій	1,5	–	–	–	1,5
Тема 3. Психологічна безпека у викладанні складного минулого та «живої пам'яті»	–	3	–	–	3
Тема 4. Локальна історія та складне минуле: розроб освітніх матеріалів			1		1
Підсумкове оцінювання (тестування)	–	–	–	1	1
Усього	3	3	1	1	8

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Тема 1. Викладання травматичних тем з історії: теоретичні підходи та сучасні практики

Поняття «травматична історія», «складне минуле», «дискусійний наратив». Професійна відповідальність педагогічних працівників закладів позашкільної освіти під час опрацювання травматичних тем історії на заняттях. Міжнародні й національні практики та підходи до викладання складної історії (колоніалізм, Друга світова війна, Голокост, депортації, репресії, російсько-українська війна тощо). Травмочутлива педагогіка, її принципи. Діалогічне навчання. Підходи «remembrance education» і «memory studies» до осмислення

складного минулого. Поняття «історична травма» й «колективна пам'ять». Феномен колективної провини й відповідальності. Конфлікт ідентичностей.

Тема 2. Дискусійні наративи історії України: методика викладання та інструментарій

Основні дискусійні наративи та проблемні питання історії України (Голодомор, Друга світова війна, діяльність ОУН-УПА, імперська та радянська спадщина, концепти «імперської колонізації», «імперської спадщини», «радянської окупації», російсько-українська війна тощо). Практичні підходи та інструменти викладання дискусійних історичних тем. Добір змісту, джерел і методів відповідно до віку здобувачів освіти. Міждисциплінарний підхід. Принцип множинної перспективи. Робота з множинними інтерпретаціями. Розвиток критичного мислення під час роботи з дискусійними наративами. Маніпуляції та пропаганда в контроверсійних наративах історії України. Робота з джерелами, дискусійні формати, аналіз кейсів, рефлексія.

Тема 3. Психологічна безпека у викладанні складного минулого та «живої пам'яті»

Поняття психологічної безпеки в освітньому середовищі. «Складне минуле» та «жива пам'ять» у психологічному вимірі освітнього процесу. Специфіка викладання емоційно складного контенту для різних вікових категорій. Ризики ретравматизації під час опрацювання історичних тем, пов'язаних із «живою пам'яттю». Етика роботи з учнями, які мають особистий травматичний досвід. Основні принципи побудови безпечного освітнього простору. Алгоритми реагування на емоційні реакції учасників під час заняття. Практичні кейси у викладанні складного минулого та «живої пам'яті».

Тема 4. Локальна історія та складне минуле: розроблення освітніх матеріалів

Розроблення навчальних матеріалів із використанням історико-краєзнавчих джерел на тему складного минулого та «живої пам'яті». Адаптація освітніх матеріалів відповідно до віку здобувачів освіти. Складання розширеного плану заняття з урахуванням принципів психологічної безпеки в освітньому середовищі.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література

1. Голярдик Н. А., Гевко О. І., Климків Р. І. Травми війни: техніки самозцілення дорослих і дітей (аналіз практик роботи з емоційним виснаженням від подій сьогодення). *Габітус*. 2023. Вип. 47. URL: <https://dspace.nadpsu.edu.ua/handle/123456789/2463> (дата звернення: 07.09.2026).
2. Зцілення травми. Наука, підходи, практика. Частина 1 : міжнародна науково-практична конференція, 13–14 червня 2025 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. 64 с.
3. Посібник з навчального курсу з прав людини і молодіжної роботи, інформованої про травму, проєкт (2022). URL: <https://rm.coe.int/posybnyk-trauma-informed-youth-works-ukr-digital-yfduii/1680a8ec2f> (дата звернення: 07.09.2026).
4. Приховані спогади : навч.-метод. посіб. для роботи з чутливими та контроверсійними темами сучасної історії України / кол. авт. Київ : ДЄОНІС ПЛЮС, 2022. 208 с.
5. Як говорити з дітьми про пам'ять (за методикою «навчання через експонат». URL: <https://warchildhood.org/ua/wp-content/uploads/2026/03/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf> (дата звернення: 07.09.2026).
6. Як говорити про війну росії проти України в школі. Уроки стійкості, боротьби та перемог. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2023/12/22/yak-hovoryty-pro-viynu-18-11-2024.pdf> (дата звернення: 07.09.2026).
7. Як говорити про Голокост після 24 лютого 2022 року : рекомендації для вчителів / упоряд. В. О. Бобров. Київ : Український центр вивчення історії Голокосту, 2022. 66 с. URL: https://holocaust.kyiv.ua/Files/News/Yak_govoryty_final.pdf (дата звернення: 07.09.2026).
8. Addressing violent pasts through education: a policy guide. 2025. UNESCO. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000395088> (дата звернення: 07.09.2026).
9. Education about the Holocaust and preventing genocide: a policy guide. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248071> (дата звернення: 07.09.2026).
10. Teaching Controversial Issues Across Europe: Political Sensitivities, Classroom Challenges, and Current Teaching Strategies. URL: <https://euroclio.eu/wp->

content/uploads/Teaching-Controversial-Issues-Across-Europe.pdf (дата звернення: 07.09.2026).

Інтернет-ресурси

1. Жива історія. Онлайн-архів усноісторичних та візуальних джерел. URL: <https://livehistory.org.ua/> (дата звернення: 07.09.2026).
2. Освітній проєкт «Діалоги про війну». URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vchytelyam/videolekciyi/osvitniy-proyekt-dialogy-pro-viynu> (дата звернення: 07.09.2026).
3. Підбірка роликів для використання в освітньому процесі. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vchytelyam/videolekciyi/pidbirka-rolykiv-dlya-vykorystannya-u-navchalnomu-procesi> (дата звернення: 07.09.2026).
4. Europeana. URL: <https://www.europeana.eu/portal/en> (дата звернення: 07.09.2026).